

N:o 220.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, angående försäljning af vissa områden från Visborgs kungsladugård i Gottlands län; gifven Stockholms slott den 23 april 1909.

Under återopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för denna dag, vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen besluta,

dels att från lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård om $1\frac{1}{16}$ mantal å Visby stads område i Gottlands län må i vederbörlig ordning afskiljas och till kvarnägaren O. Albert Olsson och hans hustru Vendla Olsson med tillträdesrätt den 14 mars 1915 eller dessförinnan å tid, hvarom köparna kunna öfverenskomma med egendomens arrendator, försäljas ett af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet föreslaget, i statsrådsprotokollet närmare angifvet område om en hektar, upptagande å en af kommissionslandtmätaren Axel Ytterberg öfver en del af kungsladugården år 1907 upprättad karta delar af ägofigurerna n:r 10 och 11, med rätt för köparna till utfartsväg öfver det med ägofiguren n:r 8 å nämnda karta utmärkta område;

dels att från egendomen må jämväl afskiljas och med tillträdesrätt vid köpets afslutande till aktiebolaget Visby cementfabrik försäljas tre å förenämnda karta med litt. A, B och C betecknade områden, innehållande i areal tillhoppa 9 hektar 5,5 ar, med skyldighet för bolaget ej mindre att med 5,800 kronor godtgöra Visby skyttegille kostnaden för bortflyttning af de till gillet inom områdena B och C befintliga skjutbana hörande byggnader och öfriga anläggningar än äfven att i bo-

lagets egenskap af arrendator af egendomen, vid påfordran utan ersättning eller minskning i arrendeafgiften, af de till egendomen behållna ägorna afstå det område, som af Kungl. Maj:ts befallningshafvande efter samråd med militärbefälhafvaren på Gottland pröfvas nödigt till ersättande af nyssnämnda skjutbana;

dels att såsom villkor för båda köpen skall gälla, att köpeskillingarna skola på köparnas bekostnad bestämmas i den ordning, som ifråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är föreskrifven i kungl. förordningen den 14 april 1866, dock att nämnda köpeskillingar icke må understiga, för den för makarna Olsson afsedda lägenheten 700 kronor samt för områdena i öfrigt 1,000 kronor för hektar; att köpeskillingarna skola erläggas vid tillträdet och inbetalas till Kungl. Maj:ts befallningshafvande; att köparna skola vara skyldiga att, där sådant från kronans sida påfordras, underhålla stängsel, hvardera mellan det af honom inköpta området och kungsladugårdens behållna mark; samt att köparna skola bestrida alla med områdenas afskiljande samt med köpen och deras lagfarande förenade kostnader;

dels ock att de medel, som genom ifrågavarande försäljningar inflyta, må, på samma sätt som köpeskillingarna för försålda mindre kronoegendomar, användas till inköp för kronans räkning af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark.

De till ärendet hörande handlingar och kartor skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oskar Nylander.

*Utdrag af protokollet öfver jordbruksärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
23 april 1909.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Statsråden: PETERSSON,
 HEDERSTIERNA,
 HAMMARSKJÖLD,
 SWARTZ,
 grefve HAMILTON,
 grefve EHRENSVÄRD,
 MALM,
 LINDSTRÖM,
 NYLANDER.

Departementschefen, statsrådet Nylander anförde efter gemensam beredning med chefen för landtförsvarsdepartementet:

Jämlikt nådigt bref den 24 maj 1895 har aktiebolaget Visby cementfabrik från lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård om 1¹/₁₆ mantal å Visby stads område förvärfvat ett intill bolagets förut ägande mark gränsande område om 3 hektar 94,9 ar. Bolaget, som sedermera fått arrenderätten till återstående del af lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård på sig öfverlåten för tiden intill den 14 mars 1915, har nu uti en till Eders Kungl. Maj:t ställd, af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Gottlands län med underdånigt utlåtande den 19 mars 1907 öfverlämnad skrift gjort framställning om upplåtande med äganderätt åt bolaget af ytterligare ett till kungsladugården hörande område om tillhoppa 49 hektar 8 ar, aftecknad och beskrifvet å en den underdåniga ansöknin-

*Ansökan af
Visby cement-
fabrik.*

gen bifogad, af kommissionslandtmätaren Axel Ytterberg år 1907 upprättad karta, att på bolagets bekostnad genom ägostyckning kungsladugården fränskiljas. Såsom anledning till denna framställning har bolaget uppgifvit, att bolaget hade för afsikt att uppföra åtskilliga nya fabriksbyggnader för införande af moderna tillverkningsmetoder och åstadkommande i samband därmed af en väsentlig ökning af fabriken tillverkningsförmåga; att det af bolaget förut från kungsladugården förvärfvade området vore otjänligt såsom byggnadsplats och endast användbart till kalkbrytning samt att den angränsande till kungsladugården hörande marken vore den enda, som kunde till afsedda ändamålen af bolaget begagnas. Under påpekande af att det område, bolaget nu önskade förvärfva, särskildes i två delar af landsvägen från Visby till Västerhejde, har bolaget i sin ansökning vidare anfört i hufvudsak följande.

Det väster om landsvägen belägna området bestode af kala kalkberg. Med förvärfvande af detta område afsåge bolaget att blifva i tillfälle att uppföra de nya fabriksbyggnaderna på lämpliga platser, hufvudsakligen i sydlig riktning i förhållande till bolagets nuvarande fabrik och delvis på ett betydande afstånd från denna, att blifva tillförsäkradt om att i framtiden kunna erhålla kalksten från platser, lämpligt belägna för deras utnyttjande, samt dessutom att vinna äganderätt till vissa områden, som bolaget åren 1900 och 1904 enligt öfverenskommelser med dåvarande arrendatorn till Visborgs kungsladugård och domänstyrelsens godkännande häraf på vissa år arrenderat och införlifvat med fabriksområdet. Områdets betydande areal vore delvis föranledd af behovet af att områdena öster och väster om landsvägen tillsammans skulle komma att bilda ett sammanhängande helt; däremot vore det af föga betydelse, att den ifrågavarande marken genomskures af sinsemellan parallellt löpande landsväg och järnväg.

Å området öster om landsvägen finnes riklig tillgång till sand, som vore för bolaget särdeles värdefull för upparbetande af en större, bolagets nuvarande fabrikationer närstående industri. Därest marken blefve till bolaget upplåten, hade bolaget för afsikt att där anlägga en fabrik, af hvilken en hufvudsaklig del måste uppföras omedelbart invid sandtillgången, hvarför det vore angeläget att förvärfva området med äganderätt.

Slutligen har bolaget, då Gottlands artillerikårs gamla skjutbana till en del vore belägen å mark, som i ansökningen afsåges, tillika hemställt, att skjutbanan finge flyttas i enlighet med en plan,

som jämlikt en vid ansökningen fogad skrifvelse jämte karta blifvit af artillerikårens dåvarande chef, öfverstlöjtnanten Gabriel Torén godkänd.

Uti en till Eders Kungl. Maj:t ställd, jämväl med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes i Gottlands län förenämnda underdåniga utlåtande öfverlämnad skrift hafva vidare O. Albert Olsson och hans hustru Vendla Olsson i underdånighet anhållit, det Eders Kungl. Maj:t täcktes hos Riksdagen göra framställning därom, att från lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård måtte frånskiljas och med äganderätt till sökandena öfverlåtas det område, som på en ansökningen bifogad kartskiss vore utmärkt med röda linjer och jämte väg till området från den s. k. västra landsvägen upptoge en areal af en hektar.

Makarna Olsson hafva enligt det om egendomen gällande arrendekontrakt och domänstyrelsens beslut den 6 maj 1898 tillförsäkrats att mot en årlig afgäld till arrendatorn af 25 kronor innehafva och bruka omförmälda lägenhet, kallad Storkvarn. Lägenheten ligger å det område, hvartill aktiebolaget Visby cementfabrik nu önskar förvärfva äganderätt. Makarna Olsson äro ägare till en å lägenheten uppförd vädermjölkvarn med flera åbyggnader.

De hafva nu framhållit, att då deras dispositionsrätt till den jord, hvarå deras kvarn med bonings- och uthus funnes uppförda, upphörde vid löpande arrendeperiods slut den 14 mars 1915, de skulle efter denna dag komma att ifråga om byggnadernas användning blifva helt och hållet beroende af förenämnda bolag, därest detsamma nu förevarande framställning om förvärfvande af mark från kungsladugården blefve bifallen, hvadan det vore för makarna Olsson särdeles önskvärdt att få inköpa mark från kungsladugården till nödigt omfång för deras byggnader samt till utfartsväg från desamma. Makarna Olsson hafva i sådant hänseende förklarat sig villiga att för det till inköp ifrågasatta området betala skäligt pris efter samma grunder, som kunde komma att bestämmas ifråga om bolagets förvärf. Såsom ett ytterligare stöd för sin framställning hafva makarna Olsson åberopat handlingar utvisande, att kvarnlägenheten under större delen af 1800-talet ansetts såsom enskild egendom samt att därå meddelats fastebref dels den 18 maj 1816 och dels den 29 november 1875. Efter år 1875 lär emellertid, enligt hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande upplyst, lagfart hafva nekats.

Uti en till Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ingifven särskild skrift af den 20 februari 1907, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande med de underdåniga ansökningarna till Eders Kungl. Maj:t öfverlämnats, har aktiebolaget Visby cementfabrik förmått sig icke

*Ansökan af
makarna
Olsson.*

*Skrift från
bolaget.*

hafva något att erinra mot bifall till makarna Olssons ansökning, under förutsättning, att bolaget tillförsäkrades rätt att med järnvägsspår skära den ifrågasatta utfartsvägen från lägenheten Storkvarn samt att sådana bestämmelser träffades, att samma väg komme att få för angränsande områden begagnas.

Med Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förenämnda underdåniga skrifvelse den 19 mars 1907 hafva ytterligare öfverlämnats öfver förevarande båda underdåniga ansökningar afgifna utlåtanden från magistraten i Visby samt stadsfullmäktige i nämnda stad äfvensom ett af sökandebolaget med anledning af stadsfullmäktiges utlåtande afgifvet yttrande af den 15 mars 1907.

Magistraten i
Visby.

Magistraten har anfört, hurusom densamma funnit det vara ej mindre för kronan än äfven för Visby stad ur många synpunkter ekonomiskt fördelaktigt, att den redan nu ganska betydande industriella verksamhet, som aktiebolaget Visby cementfabrik under omkring 20 år bedrifvit inom stadens område å Kopparsvik, blefve än mera utvidgad och dessutom tillökad med en för orten ny industri, som efter hvad för magistraten uppgifvits, afsåge tillverkning af glaseradt fasadtegel, i synnerhet som dessa industrier vore kanske de enda, som, med hänsyn till ortens rika tillgångar på kalkberg och mörgel, kunde sägas vara af naturen anvisade och just på grund därpå borde äga de bästa förutsättningar för att kunna med god framgång bedrivas. Någon utväg att utvidga den nu bedrifna tillverkningen af cement och kalk samt att i samband därmed idka tillverkning af tegel förefunnes icke, enligt hvad magistraten inhämtat, därest bolaget icke skulle kunna med äganderätt förvärfva den mark, som bolaget begärt att få af kronan inköpa från Visborgs kungsladugårds område, och tillstyrkte magistraten på grund härpå nådigt bifall till ansökningen. Magistraten ansåge sig dock böra erinra, att staden några år förut låtit å delar af ifrågavarande område anställa jordborrningar i ändamål att utreda om tillgång till vatten kunde därstädes beredas för stadens behof.

Mot bifall till den af mjölnaren Olsson och hans hustru gjorda ansökningen hade magistraten ej heller något att erinra.

En ledamot af magistraten, ordföranden i stadens byggnadsnämnd, rådmannen K. G. Tiberg har uti ett vid magistratens berörda utlåtande fogadt särskildt yttrande afstyrkt upplåtande af nu ifrågavarande områden till annan än Visby stad eller möjligen direkt till enskilda personer i smärre byggnadsområden samt i sådant hänseende anfört hufvudsakligen följande.

Med hela sin nordliga gräns låge det område, bolaget ville förvärfa, utmed den del af Visby stads mark, som vore afsedd till bebyggande eller redan vore bebyggd, och man torde icke misstaga sig, om man antog, att, därest området upplättes till bolaget under äganderätt, åtminstone den del däraf, som låge mellan de från staden utgående landsvägarna till Vesterhejde i väster och till Stenkumla i öster och hvilken vore synnerligen lämplig för bebyggande med boningshus, blefve, så snart lämpligen ske kunde, därtill använd, i synnerhet som jorden där, upptagande en areal af icke mindre än 15 hektar åker, vid närmare undersökning torde visa sig å stor, om icke största delen så beskaffad, att den icke, på sätt bolaget uppgifvit, kunde användas till industri af sådant slag, som bolaget nu drefve, eller därmed närstående. Närmaste följden för Visby stad af upplåtelsen måste med naturnödvändighet därför blifva, att området till stor del indroges i stadsplanen. Men att utsträcka planen för Visby stads bebyggande längre åt söder än till ifrågavarande område kunde icke annat än blifva för staden högst besvärande och betungande, åtminstone under öfverskådlig framtid, icke allenast med hänsyn till områdets läge långt bort från den egentliga eller gamla staden, utan äfven i det afseende, att därigenom skulle motverkas bebyggande af andra områden, som staden dels från kronan och dels från enskilda personer genom köp förvärfvat, belägna österut omedelbart eller närmare intill den gamla staden.

Hvad särskildt anginge den västliga delen af området, utgörande en ytvidd af 35 hektar med kalkhällen uppstickande i dagen nästan allestädes utom närmast mot stadens planlagda område, hvilken del sträckte sig emellan landsvägen till Vesterhejde och sjön, och öfver hvilken järnvägen mellan den egentliga staden och Visborgs slätt löpte, vore åtminstone den mellan landsvägen och järnvägen belägna delen däraf lämplig för bebyggande med boningshus, hvarför dess upplåtande till annan än Visby stad icke gärna kunde vara annat än till skada för staden af skäl, som förut angifvits. Härtill komme, att anställda jordborningar å detta område samt å ett närmast öster om Vesterhejde-landsvägen beläget område visat, att där finnes vattentillgångar af sådan betydighet, att man ansett en vattenledning för Visby stad kunna grundas därpå, i synnerhet om för sådant ändamål kunde få tagas i anspråk den landrensa, som sträckte sig utmed sjön nedanför kalkklippan, där vattenflöden på flera ställen i trakten närmast staden förefunnes.

Statens eget intresse berördes äfven af ifrågavarande jordupplåtelse särskildt på det sätt, att, om densamma genomfördes så, som

bolaget begärt, lägerplatsen Visborgs slätt med därtill hörande öfningsfält, till hvilket området i söder delvis gränsade, blefve afskuren från annan direkt förbindelse med den planlagda delen af Visby stad än genom den nu befintliga järnvägen från lägret till staden, en afstängning, som blefve så mycket fullständigare, som bolaget nyligen genom köp förvärfvat ett jordbälte, sträckande sig från Stenkumlalandsvägen österut från det till inköp från Visborgs kungsladugårds ägor ifrågasatta området, så långt det för planläggning till stad afsedda områdets södra gräns sträckte sig åt öster, ett förhållande som jämväl medförde, att stadens planlagda områdes hela södra gräns skulle komma att möta bolagets ägor, efter det bolaget gjort det ifrågasatta markförvärfvet.

Hamndirektionen m. fl.

Innan stadsfullmäktige afgåfvo sitt yttrande i ämnet hördes hamndirektionen och drätselkammaren. Af dessa anförde hamndirektionen, att, då stadens intill det till försäljning åt bolaget ifrågasatta området belägna stenbrott vore nästan uttömdt, det vore nödvändigt att staden för hamnens behof sökte förvärfva viss del af ifrågavarande område intill stadens stenbrott. Drätselkammaren åter ställde sig i hufvudsak på den af rådmannen Tiberg företrädda ståndpunkten.

För egen del anförde stadsfullmäktige hufvudsakligen följande.

Stadsfullmäktige.

Vid frågans bedömande hade stadsfullmäktige lifligt behjärtat den stora betydelse, som cementfabrikens verksamhet och dess vidare utveckling i inlagen riktning haft och hade för samhället i flera afseenden. I den mån förvärfvandet af mark enligt ansökningen afsåge beredande af möjlighet för denna utvecklings fortgående, hade stadsfullmäktige därför ansett från stadens sida hinder ej böra resas däremot, där ett sådant förvärf ej funnes kunna komma i direkt strid med stadens intressen.

Hvad beträffade marken väster om Västerhejdevägen syntes detta egentligen vara fallet med den delen, som låge mellan nämnda landsväg och järnvägen till Visborgs slätt, samt med det område, som hamndirektionen ansett erforderligt för utvidgning af hamnens stenbrott. Äfven om dessa delar undantoges, skulle i händelse af bifall till framställningen i öfrigt bolaget få där förvärfva ett område af så betydande omfång, att det knappast torde kunna råda något tvifvel därom, att bolagets behof af mark för utvidgning af sin nu drifna rörelse finge anses fullt tillfredsställdt.

Vidkommande åter området öster om Västerhejdevägen mellan denna och Stenkumlavägen, skulle detta, enligt hvad i bolagets ansökan angifvits, vara för bolaget värdefullt för upparbetande af en större, bolagets nuvarande fabrikationer närstående industri eller, såsom

af handlingarna i öfrigt syntes framgå, fabrikation af glaseradt fasadtegel. Ehuru väl erfarenheten om cementfabrikens utveckling och ledning under den gångna tiden gäfvé garanti för att, om nämligen traktens geologiska förhållanden skulle lämpa sig härför, denna nya industris utvecklingsmöjligheter i och för sig blefve behörigen tillvaratagna, och sådant kunde hafva sin ekonomiska betydelse för samhället, ansåge dock stadsfullmäktige, att ett upplåtande för ändamålet af detta mellan tvenne viktiga trafikleder intill stadens mark och alldeles vid den uppväxande förstaden Södervärn belägna och ganska omfattande område till cementfabriken skulle komma i strid med synnerligen viktiga samhällsintressen, som kunde bäst tillgodoses genom dess förvärfvande åt staden och i alla händelser bättre bevaras genom områdets kvarstannande i kronans ägo än genom dess upplåtande till enskildt bolag.

Stadsfullmäktige, som, hvad kvarnägaren Olssons ansökan anginge, icke funnit annat vara att från stadens sida andraga, än att fullmäktige, på sätt drätselkammaren föreslagit, hemställde om förbehållande vid upplåtelsen af rätt för staden till eventuellt framdragande af järnvägsspår öfver den i ansökningen angifna utfartsvägen, finge sålunda vidkommande den af cementbolaget gjorda ansökningen i underdånighet anföra, att fullmäktige för sin del icke hade något att erinra mot bifall till framställningen under den förutsättning likvisst, att från upplåtelse till cementfabriken undantoges och tills vidare i kronans ägo bibehölles dels hela området öster om Västerhejdevägen eller den så kallade Halsjärnsåkern, å den ansökningen bifogade kartan betecknad med n:r 1—7, dels af området väster om denna väg ej mindre den mellan vägen och järnbanan till Visborgs slätt belägna delen, betecknad med n:r 8 och 9, än äfven det till utvidgning af hamnens stenbrott ifrågasatta stycke om tillhopa cirka 1 hektar af n:r 10 och 11, som gränsade i norr till stadens mark, i öster till järnvägen Visby—Visborgs slätt, i söder till det i kvarnägaren Olssons ansökan angifna område samt i väster till det af cementfabriken redan förvärfvade området.

Med anledning af hvad stadsfullmäktige sålunda anført har sökandebolaget uti sitt förberörda yttrande af den 15 mars 1907 förmålt sig icke hafva något att invända mot, att den af hamndirektionen till läget angifna mark om ungefär en hektar undantoges från det område, som med bolagets underdåniga ansökning afsåges. Däremot kunde bolaget icke finna, att det skulle medföra någon olägenhet för staden, om bolagets ansökning med den inskränkning, som föranleddes af hamndirektionens erinran, vunne nådigt bifall. Farhågorna, att bolaget skulle använda

*Ny skrift
från bolaget.*

stora delar af det område, bolaget önskade förvärfva, till bebyggande med bostäder vore ogrundade. Därtill hade afsetts det andra, österut belägna och af rådmannen Tiberg öförmälda området, som bolaget redan förvärfvat. Vattentillgången å ifrågavarande område hade på senare tiden i hög grad minskats, sannolikt beroende på utdikning af Visborgs lägerplats och närliggande område. Äfven om någon olägenhet för staden kunde förväntas, borde enligt bolagets förmenande icke detta förhållande enbart tagas i betraktande vid frågans afgörande, utan hänsyn tagas jämväl till önskvärdheten af, att bolagets fabriksanläggning vunne den utveckling, som af förhållandena medgäfvdes, hvaraf äfven staden, på sätt af magistraten framhållits, hade afsevärd fördel. Till upplysning om den betydelse, bolagets industri hade för orten, ville bolaget upplysa, att af de 290 lastfartyg, som år 1906 angjort hamnen i Visby, 155 lastats eller lossats för bolagets räkning samt att dessutom under samma år den reguliära ångbåtstrafiken i sådan grad anlåtats för varutransport från och till cementfabriken, att vederbörande ångbåtsbolag härför uppburit öfver 50,000 kronor.

*Kungl. Maj:ts
befallnings-
hafvande den
19 mars 1907.*

Uti förenämnda underdåniga utlåtande den 19 mars 1907 har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande till en början i fråga om det markområde, som i bolagets ansökning öförmäles, meddelat följande.

Bolagets nu föreliggande ansökning afsåge förvärf af två särskilda områden, skilda från hvarandra genom den från Visby till Västerhejde ledande s. k. västra landsvägen. Området väster om denna landsväg omfattade de å den af kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta med n:r 8—39 betecknade ägofigurerna och innehölle en areal af 34,93 hektar. Området öster om förutnämnda landsväg, hvilket på dess östra sida begränsades af den från Visby till Stenkucla ledande landsvägen, innehölle en ägovidd af 14,15 hektar. Af det västra området utgjordes ägofigurerna n:r 14—17 om 1,64 hektar af lägenheten Kopparsvik, som fabrikör J. D. Langs stärbhusdelägare enligt det nu gällande, den 11 januari 1895 upprättade arrendekontraktet tillförsäkrats att, såvida domänstyrelsen icke funne skäl uppsäga dem, under arrendetiden besitta, mot viss årlig afgäld till arrendatorn. Langs stärbhusdelägare hade sedermera till sökande bolaget försålt sina å lägenheten varande byggnader och öfverlåtit besittningsrätten till marken, hvilken öfverlåtelse blifvit af domänstyrelsen den 12 februari 1904 godkänd. Enligt öfverenskommelse med dåvarande arrendatorn af kungsladugården och med domänstyrelsens medgifvande, delgifvet i skrifvelse den 9 februari 1900, hade bolaget jämväl fått öfvertaga nyttjanderätten till två smärre områden väster om västra landsvägen »för att användas till upplags-

platser och möjligen äfven för uppförandet därå af några skjul». Några kronan tillhöriga byggnader funnes icke uppförda å de ifrågavarande områdena.

Vidare har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande erinrat, hurusom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande uti sitt den 29 mars 1895 afgifna underdåniga utlåtande öfver bolagets ansökning om rätt till förvärf af här förut först omförmälda lägenhet om 3 hektar 94,9 ar från lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård framhållit, bland annat, att marken utgjordes af nästan kal kalkhäll, som under årens lopp å ytan förvittrat och sönderfallit, så att den på några smärre fläckar blifvit bevuxen med gräs, som lämnade ett torftigt färbete; att odling där ej kunde med någon utsikt till framgång ske och icke heller skogsplantering; att området icke med hänsyn till dess afskilda läge och i saknad af kommunikationer lämpade sig till boningsplatser; att dess egentliga värde låge i kalkstenen, hvaraf berget bestode; att stembrott då för tiden ej rönste någon efterfrågan; att kronan icke skulle hafva någon olägenhet af markens öfverlåtande; att cementfabriken vore stadens största industriella anläggning och såsom sådan till stort gagn för orten; samt att det därför icke kunde anses annat än billigt, om kronan, när det, såsom då vore fallet, kunde ske utan någon uppoffring, lämnade den uppmuntran åt stadens enda storindustri, som områdets öfverlåtande till cementfabriken skulle för denna innebära.

Ytterligare har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anført, att hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande sålunda yttrat i fråga om den mark, som bolaget då ville förvärfva, ägde i hufvudsak tillämpning äfven på det nu omsökta området väster om landsvägen. Med undantag af lägenheten Kopparsvik bestode nämligen hela detta område af kala kalkhällar af samma beskaffenhet, som den mark, hvars öfverlåtande då ifrågasattes och som utan den minsta olägenhet för kungsladugårdens skötsel syntes kunna undvaras. En skillnad förefunnes likväl nu, den nämligen, att kalkberg vid den tiden hade varit af ringa värde, under det att däremot numera efterfrågan på sådana berg vore ganska liflig, så att dessa nu betingade ett ojämförligt högre pris, och otänkbart vore icke, att priset på berg, tjänliga till kalkstensbrytning, kunde under tidernas lopp komma att än ytterligare stegras. Denna omständighet ansåge emellertid Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande icke böra verka hindrande för bifall till bolagets ansökning i afseende på den del af detta område, som icke kunde för annat ändamål anses erforderlig. Bolaget, som ännu år 1895 kämpade med stora ekonomiska svårigheter, hade nämligen under tiden därefter allt mera utvecklat sin verksamhet.

Därjämte hade, såsom i bolagets ansökning omförmäldes, cementindustrien undergått högst afsevärda förändringar, föranledda såväl af den allt mera vidsträckta marknaden för produkterna, som däraf att de vid tillverkningen använda metoderna numera gestaltat sig helt annorlunda än för blott några få år sedan, hvaraf föranledts ett allt mer pågående arbete med utvidgningar och förändringar af fabriksanläggningen. Däraf hade åter blifvit en följd, att bolaget befunne sig i det läge, att icke kunna realisera sina planer på utvidgad fabriksverksamhet, utan att förvärfva ett väsentligt större område, än det bolaget för närvarande disponerade. Och det syntes Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande vara uppenbart, att utvidgningen af fabriksens område icke kunde ske åt annat håll än åt söder, d. v. s. genom förvärfvande af mark från kungsladugården. Skulle icke den härför erforderliga marken kunna erhållas, vore det icke otänkbart, att bolaget kunde finna sig nödsakadt förflytta sina anläggningar och sin verksamhet till något annat ställe och sådant skulle enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förmenande lända orten till stor skada. I likhet med stadsfullmäktige måste nämligen Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande lifligt behjarta den verkligt stora betydelse, som fabriksens verksamhet och dess vidare utveckling i den inslagna riktningen haft och hade för samhället i dess helhet, liksom särskildt för de i orten befintliga järnvägs- och ångfartygsbolagen, hvilkas förkofran åter måste lända till samhällets bästa.

För att bereda bolaget möjlighet till den åsyftade utvidgningen af cementfabrikationen ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att, då sådant kunde ske utan uppoffring från kronans sida, till bolaget borde öfverlåtas så mycket af det därför afsedda området väster om västra landsvägen, som icke funnes böra för annat ändamål disponeras.

Bland de områden, som i sådant hänseende borde undantagas från förvärfvet, vore det, om hvars inköp makarna Olsson gjort underdånig ansökning. Af de deras ansökning bifogade handlingar framginge, att denna lägenhet i mer än nittio år varit i enskild ägares eller innehafvares hand, och det syntes redan ur den synpunkten vara med billighet förenadt, om ägaren af byggnaderna bereddes en mera tryggad besittningsrätt än hittills till den tomt, hvarå byggnaderna vore uppförda, helst han med stora omkostnader försatt vädermjölkvarnen i tidsenligt skick.

I de å lägenheten meddelade fastehandlingar funnes icke någon areal å tomten angifven. I gällande arrendekontrakt vore innehafvaren tillförsäkrad besittningsrätt till 50 ar. Makarna Olsson hade nu i underdånighet anhållit att få tomt åt sig öfverlåten till en ytvidd af 1 hektar och ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att tomten borde till

denna ytvidd få af dem förvärfvas, ehuru enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes åsikt åt tomten borde, på skäl, som vidare komme att omförmälas, gifvas en annan figur, än den som i den ansökningen åtföljande kartskissen föreslagits.

På sätt som af stadsfullmäktige föreslagits, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande jämväl, att vid öfverlåtelsen åt cementfabriken borde undantagas den emellan landsvägen och det från Visby till Visborgs slätt ledande järnvägsspåret befintliga mark eller ägofigurerna n:r 8 och 9 om tillhoppa 3,46 hektar. Just till följd däraf att det område, hvarå bolaget sökt öfverlåtelse, skulle sönderdelas af detta spår, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande det vara mindre lämpligt, om äfven dessa ägofigurer till bolaget öfverlättes, och Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande kunde icke heller finna förvärfvet af dessa ägofigurer vara för bolaget nödigt, då i hvarje fall bolaget skulle erhålla tillräckligt stort område.

Om man emellertid jämförde de kartor, som vore bilagda de bägge ansökningarna, så befundes det, att, därest makarna Olsson skulle erhålla den ägofigur, hvarå de sökt öfverlåtelse, mellan deras tomt och järnvägen skulle blifva en liten jordremsa, hvaröfver skulle dragas en väg till makarna Olssons tomt, öfver hvilken väg såväl stadsfullmäktige som cementbolaget ansett sig böra få framdraga till äfventyrs behöfliga järnvägsspår. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande kunde för sin del icke finna, att något järnvägsspår, åtminstone å denna del af inkörsvägen till Olssonska tomten, kunde blifva för staden eller cementbolaget behöfligt, men Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande ville föreslå, att makarna Olsson skulle erhålla rätt till förvärfvande af 1 hektar mark, så belägen, som med blyerts å kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta angifvits, eller så att tomten gäfves något mindre bredd och i stället utdroges ända fram till järnvägsspåret, hvarigenom en formigare figur skulle erhållas samt olägenheten af den smala jordremsan mellan tomten och nämnda spår undvikas. Det område norr om tomten, som skulle af kronan bibehållas, för att eventuellt åt staden framdeles för hamnens behof upplätas, skulle då enligt afmätning komma att utgöra 1,24 hektar. Någon öfverlåtelse af den af makarna Olsson ifrågasatta vägen borde efter Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes åsikt icke ske, utan endast i sammanhang med öfverlåtelsen dem meddelas rätt till begagnande af inkörsväg till sin tomt öfver det åt kronan bibehållna området mellan landsvägen och järnvägsspåret.

Den mark, som enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 13 april 1894 undantagits från det nuvarande arrendet och anvisats till

skjutbana för Gottlands artillerikår, vore nästan i sin helhet belägen inom det område, om hvars öfverlåtande cementbolaget gjort ansöknings. Efter hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande kunde finna, vore denna bana visserligen numera, då artilleriskjutfält i Tofta anskaffats, icke för artillerikårens skjutöfningar behöflig, men ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande likväl, af skäl, som chefen för artillerikåren anført uti en ansöknings bilagd skrifvelse af den 22 januari 1907, banan böra ersättas med en annan skjutbana på den mark, som eljest fortfarande skulle tillhöra arrendet, af den storlek och med den belägenhet, som kårchefen föreslagit, hvartill ock bolaget förklarar sig villigt.

Därest de områden, hvilka Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande här ofvan föreslagit dels till öfverlåtande åt makarna Olsson, dels till bibehållande tillsvidare i kronans ägo, undantoges, skulle det område väster om landsvägen, hvilket enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes förslag borde kunna öfverlätas på aktiebolaget Visby cementfabrik, komma att omfatta den betydande vidden af 29,23 hektar, ett område som syntes vara fullt tillräckligt för den nuvarande fabriksverksamhetens utvidgning och utveckling för långliga tider. Något behof för bolaget att för utvidgning af den vid den nuvarande fabriken drifna verksamheten, som enligt bolagets egen uppgift bestode af fabrikation och försäljning af cement, kalkmjöl, bränd kalk och kalksten, erhålla äganderätten till jämväl den omsökta marken öster om västra landsvägen, vore ej för Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande känt. Bolaget hade ock såsom skäl för sin önskan att förvärfva detta område anført, dels att områdena öster och väster om landsvägen tillsammans komme att bilda ett sammanhängande helt, dels att då å östra området finnes riklig tillgång på sand, som skulle vara bolaget värdefull för upparbetande af en större, bolagets nuvarande fabrikation närstående industri, bolaget, om det finge marken åt sig upplåten, hade för afsikt att där anlägga en fabrik, af hvilken en hufvudsaklig del måste uppföras omedelbart invid sandtillgången, hvarför det vore för bolaget angeläget att förvärfva området med äganderätt.

Det först anförda skälet, eller att bägge områdena bildade ett sammanhängande helt, kunde enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes mening icke tillmätas någon betydelse, då landsvägen och järnvägen skulle komma att sönderdela området, såsom helt betraktadt. Hvad åter anginge det senare skälet, så och om den åsyftade nya fabriken skulle, såsom stadsfullmäktige antagit, afse tillverkning af glase-

rade fasadtegel, kunde visserligen med fog antagas, att en dylik fabrik skulle blifva af afsevärd ekonomisk betydelse för orten, men då här i själfva verket skulle blifva fråga om en helt ny affärsverksamhet, om ock under samma ledning som bolagets nuvarande, vore förhållandena i afseende på detta östra område icke desamma som i afseende på det västra, hvars förvärf af bolaget syntes Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande vara absolut nödvändigt för utvidgande af den nuvarande fabriksverksamheten.

Det östra området vore både till läge och jordens beskaffenhet vida bättre än det västra och måste äfven anses vara vida mer värdefullt. Ett upplåtande af det förstnämnda området för anläggning af en fabrik kunde såsom stadsfullmäktige påvisat komma i strid med synnerligen viktiga samhällsintressen. Äfven syntes lämpligheten af en fabriks anläggande så pass nära Visborgs slätt kunna ifrågasättas. För beredande af tomter för uppförande af bostäder åt de många officerare och underofficerare, hvilka hade sin tjänstgöring å Visborgs slätt, skulle däremot området väl lämpa sig. Då för förvärfvande af detta område icke föreläge något af svårigheten att bedriva bolagets verksamhet föranledt behof, ansåge Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande det icke böra förbises, att, hvilken köpeskilling än komme att nu bestämmas å området, det dock vore antagligt, att en vida högre köpeskilling skulle erhållas, därest kronan först i framtiden bestämde sig för en försäljning, synnerligast om försäljningen blefve öppen för täflan. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande kunde på dessa skäl icke biträda ansökningen i denna del.

Under åberopande af hvad sålunda blifvit anfördt, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande hemställt, att de gjorda ansökningarna måtte på det sätt bifallas,

att makarna Olsson måtte förklaras berättigade att inköpa 1 hektar, att afsöndras från Visborgs kungsladugård och uttagas sålunda, att, sedan den nordligaste delen af de å kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta med n:r 10 och 11 betecknade ägofigurer till en areal af 1,24 hektar, för att tills vidare i kronans ägo bibehållas, uttagits med gräns i norr till stadens mark (hamnens stenbrott), i väster till cementfabrikens från kungsladugården förut afsöndrade mark och i öster till järnvägsspåret från Visby till Visborgs slätt, makarna Olssons tomt, som äfven skulle uttagas af ägofigurerna n:r 10 och 11, förlades närmast söder om sistnämnda område med gräns i väster till cementfabrikens nyss nämnda område och i öster till förutnämnda järnväg;

att makarna Olsson därjämte måtte förbehållas fri tillgång till sin tomt öfver det område, som skilde landsvägen från meranämnda järnväg;

att aktiebolaget Visby cementfabrik måtte förklaras berättigadt att inköpa de å kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta med n:r 12—39 betecknade ägofigurer om tillhoppa 23,76 hektar samt återstående delen, 5,47 hektar, af ägofigurerne n:r 10 och 11, sålunda tillsammans 29,23 hektar, att afsöndras från kungsladugården;

att såsom villkor för bägge köpen måtte stadgas, att köpeskillingarna skulle på sökandenas bekostnad bestämmas i den ordning, som i fråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof vore föreskrifven i nådiga förordningen den 14 april 1866, att lägenheterna finge tillträdas, så fort köpeskillingarna blifvit till landtränteriet erlagda och köpebref å lägenheterna utfärdade, samt att köparna skulle bestrida alla med lägenheternas uttagande och kartläggande samt köpens lagfarande förenade kostnader; samt

att aktiebolaget Visby cementfabrik, såsom för närvarande arrendator af Visborgs kungsladugård, väl skulle erhålla minskning i arrendeafgiften för de återstående arrendeåren, eller intill den 14 mars 1915, för såväl det område, som till makarna Olsson öfverlättes, som ock det område, som af bolaget inköptes, med belopp, som af domänstyrelsen funnes motsvara den förlust, arrendatorn genom områdenas undantagande från arrendet tillskyndades, men däremot vara förpliktadt att, utan någon ersättning eller minskning i arrendeafgiften, från den kvarvarande delen af den arrenderade egendomen afstå det område, som Eders Kungl. Maj:t pröfvade nödigt till ersättande af Gottlands artillerikårs å det till försäljning i fråga varande området belägna skjutbana.

Domänstyrelsen den 6 mars 1908.

Till följd af nådig remiss har domänstyrelsen den 6 mars 1908 i detta ärende afgifvit underdånigt utlåtande och därvid öfverlämnat från sökande bolaget inkomna påminnelser öfver hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i sin omförmälda underdåniga skrifvelse i ärendet anfört äfvensom med anledning af dessa påminnelser af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande den 31 januari innevarande år afgifvet förnyadt utlåtande.

I berörda påminnelser har sökande bolaget anhållit, att bolagets ansökning i dess helhet måtte vinna nådigt bifall med de inskränknings, mot hvilka bolaget redan förmått sig icke hafva något att erinra, men har bolaget tillika förklarat, att, därest Eders Kungl. Maj:t icke skulle finna skäl bifalla ansökningen i hvad den afsåge den öster om landsvägen till Västerhejde belägna marken, i hvilket fall bolaget blefve

förhindradt att upptaga den industrigren, hvartill bolaget ämnade utnyttja samma område, bolaget emellertid vidhölle sin anhållan att få förvärfa den väster om järnvägsspåret belägna marken, som det för cementfabrikens behof vore nödvändigt att erhålla.

För egen del har domänstyrelsen, under åberopande af den utaf Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i ärendet lämnade utredning, uttalat sin anslutning till Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes i ämnet gjorda hemställan.

Till följd af nåd. bref den 24 april 1908 har domänstyrelsen härupå låtit verkställa uppskattning af saluvärdena å de områden, hvilka styrelsen samt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagit skola till cementbolaget och till mjölnaren Olsson försäljas, samt med underdånig skrifvelse den 9 oktober 1908 öfverlämnat instrument öfver nämnda af magistraten i Visby med biträde af vederbörande arrendeuppskattningsmän i augusti och september nästlidet år företagna för rättning jämte däröfver af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande den 1 oktober 1908 afgifvet yttrande. Af förstnämnda handling inhämtas, att samma områden med hänsyn till såväl deras välbelägenhet intill staden som värdet af det därstädes befintliga kalkberget af förrättningsmännen uppskattats till ett värde af 700 kronor för hektar eller sålunda det förra till 20,461 kronor och det senare till 700 kronor.

*Saluvärdering
hösten 1908.*

Då det till försäljning åt cementfabriken ifrågasatta området vore vidsträckt och delvis rätt afsides beläget, har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande förklarar sig, under förutsättning att en eventuell upplåtelse komme att afse hela området, icke hafva något att erinra emot den gjorda beräkningen af saluvärdet.

*Kungl. Maj:ts
befallnings-
hafvande den
1 oktober
1908.*

På gifven anledning har därefter yttrande infordrats från militärbefälhafvaren på Gottland, hvilken den 21 januari 1909 afgifvit det infordrade utlåtandet samt därvid anfört följande.

*Militärbefäl-
hafvaren.*

Det till Gottlands infanteriregemente upplåtna öfningsfältet, Visborgs slätt, hade ett ytinnehåll af allenast omkring 41 har 80 ar samt utgjordes af öppen och jämn mark. På grund af denna enformiga ytbildning hos det mycket begränsade området skulle stora svårigheter uppstått vid regementets utbildning — särskildt i patrullering, spridd ordning och enskild fältskjutning — därest ej annan för ändamålet lämpligare mark varit tillgänglig. En viktig del häraf vore just det område, som aktiebolaget Visby cementfabrik nu önskade förvärfa. Skulle denna bolagets anhållan bifallas, komme regementet — äfven om bolaget framdeles visade detsamma det tillmötesgående att för dess öfningar

upplåta de delar af nämnda område, hvaraf bolaget ej för tillfället hade behof — förr eller senare att förlora denna för dess utbildning nödvändiga terräng.

Behovvet af öfningsfältets förstoring hade under senare åren särskildt framträdt därför, att jordägarna i trakten dels börjat låta fridlysa sin mark för att hindra trupp att beträda densamma samt dels oupphörigt stegrat sina anspråk på ersättning för markskador, som genom öfningarna kunde hafva uppstått.

Dessutom ansåge militärbefälhafvaren, att statsverket ej borde afhända sig sådan detsamma tillhörig mark, som vore belägen så nära kasernetablissemmentet, att densammas bebyggande kunde gifva anledning till svårigheter för ordningens upprätthållande bland truppen. Hvilka olägenheter, som af tätt intill etablissemmentet liggande arbetarebostäder kunde vållas, vore för regementet tillräckligt känt genom erfarenheten från det intill detsammas etablissemment belägna Hagbylund.

Äfven ur denna synpunkt syntes det vara af största vikt, att den del af det till inköp föreslagna området, som låge mellan den statsverket tillhöriga spårvägen och Visby—Stenkumlavägen, bibehölles af statsverket.

Med hänsyn till bolagets för Visby stad med omnejd nyttiga verksamhet, ansåge militärbefälhafvaren dock framställningen böra bifallas i så stor utsträckning, att bolagets verksamhet kunde ostörd fortgå och utvecklas, utan att dock alltför stora olägenheter uppstode för regementet.

Med åberopande af hvad sålunda anförts, har militärbefälhafvaren hemställt,

att de å kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta med ägofigurerna n:r 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22 och 23 utmärkta områdena, de delar af ägofigurerna n:r 10 och 28, hvilka ligga väster om den linje, som å kartan utmärker gränsen för Gottlands artillerikårs gamla skjutbana, samt de delar af ägofigurerna n:r 20 och 21, som ligga norr om en å förenämnda karta upptagen mindre vägs förlängning ut till Östersjön, måtte till aktiebolaget Visby cementfabrik försäljas;

samt att öfriga delar af det till inköp af nämnda bolag föreslagna området måtte öfverflyttas till landtförsvarsdepartementet för utökning af Gottlands infanteriregementes öfningsfält.

Mot kvarnägaren O. A. Olssons anhållan att få köpa den af honom innehafda lägenheten har militärbefälhafvaren icke haft något att erinra.

Till följd af nådig remiss har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande den 11 februari innevarande år ånyo i ärendet afgifvit under-

dänigt utlåtande samt därvid tillika öfverlämnat dels en af f. d. förste landmätaren Oskar Warfvinge verkställd uträkning af arealen å det område, som enligt militärbefälhafvarens hemställan skulle till sökande bolaget försäljas, samt dels protokoll öfver en af magistraten i Visby i samråd med de förut tillkallade uppskattningsmännen verkställd förnyad uppskattningsförrättning, afseende sistnämnda område. Af dessa handlingar framgår, att området ifråga utgör 11 hektar 97 ar samt att det samma af förrättningsmännens flertal åsatts ett värde af 1,000 kronor för hektar eller sålunda tillhoppa 11,970 kronor.

En af uppskattningsmännen, kaptenen C. S. Engström har emellertid varit af afvikande mening och af anförda skäl förklarar sig anse det vid förrättningen ifrågakomna området i dess helhet äga ett värde af minst 20,000 kronor.

För egen del har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande förklarar sig, därest upplåtelsen begränsades till detta område, icke hafva något att erinra mot det af förrättningsmännens flertal åsatta värdet.

Uti den 26 februari innevarande år afgifna påminnelser förklarade sig därefter bolaget för undvikande af ytterligare tidsutdräkt inskränka sin framställning till att i första hand afse allenast det af militärbefälhafvaren föreslagna området.

*Påminnelser
af bolaget.*

Ilärefter har arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 8 innevarande mars i ärendet afgifvit infordradt underdänigt utlåtande, däri departementet anført följande.

Arméförvaltningens.

Då genom den ifrågasatta försäljningen af hela det område, aktiebolaget Visby cementfabrik enligt den 26 sistlidna februari afgifna påminnelser anhållit få köpa, ej blott en afsevärd del af det i öfrigt knappt tillmätta område, som stode Gottlands infanteriregemente till buds för dess öfningar, skulle regementet fränhändas, utan äfven, om försäljningen skulle komma till stånd, å det återstående för öfningar tillgängliga området behöfde anordnas skjutbanor för såväl Gottlands artillerikår som Gottlands skytteförbund, hvarigenom detta område skulle ytterligare förminska, ville arméförvaltningens fortifikationsdepartement, med afstyrkande af ifrågavarande framställning i dess helhet, i underdänighet hemställa, att ej större områden än de å en det underdäniga utlåtandet bifogad kartkopia med gröna linjer inneslutna, hvilka områden sålunda utgjordes af hela ägofigurerna n:r 13, 14, 15, 16, 17, 18 och 19 samt delar af n:r 10, 11, 20 och 21, måtte till aktiebolaget Visby cementfabrik försäljas.

Mot försäljning till kvarnägaren O. A. Olsson af det område, som å omförmälda kartkopia vore omgifvet med blåa linjer, hade fortifikationsdepartementet däremot intet att erinra.

*Nya påmin-
nelser af bo-
laget.*

I anledning af det utaf arméförvaltningens fortifikationsdepartement afgifna utlåtandet har sökande bolaget inkommit med underdåniga påminnelser samt därvid anfört följande.

Fortifikationsdepartementet hade i sitt förenämnda yttrande hållit före, att en del af det område om 11 hektar 97 ar, hvilket bolaget önskade förvärfva, borde stå Gottlands infanteriregemente till buds för dess öfningar.

Då vidsträckta marker funnes på annat håll å Visborgs kungsladugårds ägor och i exercisplatsens närhet — områden, hvilka ej gåfve någon som helst afkastning — och nu ifrågavarande område under senare år knappast någon gång användts för öfningar, kunde bolaget icke antaga, att just detta område skulle vara behöfligt för infanteriregementets räkning. I hvarje fall torde ett afvägande af de intressen, som å ömse håll vore förknippade vid detsamma, böra äga rum. Därvid torde man finna, att den fördel de militära myndigheterna ansåge sig vinna genom områdets reserverande för regementets räkning — då stora nu värdelösa områden på andra håll funnes tillgängliga — icke stode i rimligt förhållande till den oersättliga förlust, som skulle vållas bolagets industri, därest det icke blefve bolaget möjligt att åtminstone få förvärfva den del af det ursprungligen begärda området, som omförmäldes i bolagets underdåniga påminnelser af den 26 februari detta år. Bolagets förlust blefve nämligen oersättlig af det skäl, att bolaget icke kunde utvidga sitt område åt annat håll, ty bolagets närmaste granne utom Visborgs kungsladugård vore Visby stads kalkbrott, hvilket vore för staden oundgängligen nödvändigt och dessutom vore till ganska stor del utnyttjadt.

Sedan bolagets underdåniga skrifvelse om förvärfvande af mark den 2 februari 1907 afgifvits, hade 2 år förflutit, och då under första året nästan alla myndigheter med full förståelse af det verkliga behovet för bolaget och dess utveckling tillstyrkt bolagets underdåniga framställning, hade bolaget så helt vågat förlita sig på, att bolaget skulle lyckas förvärfva hela det ursprungligen afsedda området, att bolaget redan gått i förfatning om fabriken utvidgning. Det skulle för bolaget kunnat hafva ödesdigra följder, om det längre uppskjutit nyanläggningen, enär bolaget i sådant fall svårligen kunnat följa med den tekniska och merkantila utvecklingen inom den industrigren, åt hvilken bolaget ägnat sin verksamhet. Bolaget hade därför under 1908 uppfört en fullständigt ny, bredvid den gamla fabriken liggande, nu igångsatt fabriksafdelning för en kostnad af omkring $\frac{3}{4}$ million kronor, hvarigenom bolagets årliga tillverkningsförmåga ensamt af cement ökats från 125,000 fat till

300,000 fat. Då bolagets fabriksrörelse förut torde vara den största om ej den enda storindustri på Gottland, låge det i uppenbar dag, hvad denna industri härigenom komme att få för betydelse för Gottland och sålunda ej minst för Visby stad och dess hamn.

Bolaget hölle för sannolikt, att en besiktning på platsen af det omskrifna området och af Visborgs kungsladugårds öfriga områden skulle gifva vid handen, att kanske minst lika lämpliga exercisplatser å kungsladugårdens öfriga ägor stode till buds och att i följd därpå det område, bolaget önskade förvärfva, såsom exercisplats icke hade tillnärmelsevis samma värde som vid dess utnyttjande för industrien.

Uti bolagets underdåniga framställning, sådan den numera blifvit reducerad, kunde bolaget icke utan att äfventyra sin rörelse göra någon inskränkning, utan anhölle bolaget i underdånighet, att den mark om 11 har 97 ar, som nu vore i fråga, måtte varda till bolaget med äganderätt upplåten och att nådig proposition i ämnet måtte aflåtas till årets Riksdag.

Chefen för landtförsvarsdepartementet har härefter öfverlämnat handlingarna angående en till honom gjord framställning från Eders Kungl. Maj:ts ombud i styrelsen för Gottlands skytteförbund äfvensom en i nämnda framställning åberopad kartkopia, varande i framställningen följande anfördt.

*Framställning
från Visby
skyttegille.*

Hos ombudet hade Visby skyttegille anhållit, att ombudet måtte göra framställning därom, att vid en eventuell försäljning till aktiebolaget Visby cementfabrik af det markområde under kronoegendomen Visborgs kungsladugård, på hvilket skyttegillet skjutbana sedan år 1898 varit förlagd, dels en godtgörelse af 5,800 kronor för bortflyttning eller inlösen af därstädes af skyttegillet uppförda byggnader m. m. måtte detsamma tillerkännas, dels ock annat markområde å samma kronoegendom måtte för anordnande af ny skjutbana åt skyttegillet upplåtas, och finge ombudet med anledning härpå fördsamt anföra.

Genom nådigt bref den 13 november 1874 hade efter underdånig framställning af militärbefälhafvaren på Gottland medgifvits, att de så kallade Ladugårdshällarna och den väster om dessa och söder om Kopparsvik belägna bergafsats, å hvilken Visby skyttegilles skjutbana nu vore belägen, tillika med viss angifven åker-, ängs- och skogsmark finge upplåtas till exercisplats m. m. åt samtliga å Gottland förlagda trupper. Det sålunda upplåtna området hade äfven under mera än 20 års tid användts till i berörda nådiga bref föreskrifvet ändamål, hvarförutom förenämnda bergafsats enligt vederbörande militära myndigheters medgifvande användts såsom målskjutningsterräng af Gottlands skarpskytte-

och jägargille samt sedan år 1898 äfven af Visby skyttegille. Det vore sålunda en till försvarsväsendets och det allmännas fördel synnerligen utnyttjad terräng, som nu möjligen genom ett enskildt aktiebolags förvärf skulle komma ur statens ägo. Att nämnda aktiebolag, om det tillätes inköpa bergafsatsen, godtgjorde skyttegillet de dryga kostnader, gillet därstädes nedlagt för åstadkommande af en tidsenlig skjutbana, torde vid sådant förhållande ej vara mera än billigt. Emellertid hade bolaget genom anläggande af en ny fabriksbyggnad intill skjutbanan redan omöjliggjort för skyttegillet att å densamma bedrifva skolskjutningsöfningar, afseende längre håll än 300 meter. Af denna anledning vore för skyttegillet en ny skjutbana synnerligen önskvärd och välbehöflig, men den stora summa, hvilken för anläggningen af en dylik bana vore erforderlig, och hvilken vid den gamla skjutbanans anläggande till största delen åstadkommits genom frivilliga bidrag af föreningsmedlemmar och andra intresserade, kunde omöjligen ännu en gång på liknande sätt anskaffas. Bifölles bolagets ansökan att få inköpa den af magistraten i Visby med biträde af värderingsmän uppskattade jordareal, hvilken omfattade äfven meranämnda bergafsats, torde, då det för berörda område föreslagna priset vore att anse såsom synnerligen billigt, bolaget skäligen kunna utan vidare förpliktas att till Visby skyttegille utbetala det begärda ersättningsbeloppet, 5,800 kronor.

Lämplig terräng för en ny skjutbana åt skyttegillet kunde ej sökas norr eller öster om staden. Afståndet till densamma skulle nämligen blifva alltför stort och skyttegillet verksamhet af denna anledning så småningom upphöra. Den fördelaktigaste platsen för en ny skjutbana syntes vara den å en skrifvelsen bifogad kartkopia utprickade terrängen å Ladugårdshällarna strax söder om den nuvarande. Då, därest en skjutbana komme att därstädes anläggas, inga planeringsarbeten vore afsedda att utföras, utan skottlinjen mot flera blinderingar kunde tagas omedelbart i terrängen, skulle området i fråga icke förlora något af sitt värde såsom öfningsterräng vid utbildningen i patrulltjänst eller enskild fältskjutning. Om vederbörande militära myndigheter, för hvilka denna terräng på grund af förut åberopade nådiga brefvet den 13 november 1874 syntes vara disponibel, icke hade något emot, att Visby skyttegille där finge anlägga en skjutbana, torde aktiebolaget Visby cementfabrik såsom arrendator af Visborgs kungsladugård ej kunna hafva något att däremot erinra.

På grund af hvad ombudet sålunda anfört och då ombudet ansåge tillgodoseendet af Visby skyttegilles ifrågavarande intressen vara af synnerlig vikt för en framgångsrik utveckling såväl af skyttegillet fort-

satta verksamhet som af skytterörelsen å Gottland i dess helhet, vore enligt ombudets förmenande synnerligen önskvärdt, *dels* att vid en eventuell försäljning till aktiebolaget Visby cementfabrik af omfördälda bergafsats bolaget förpliktades godtgöra Visby skyttegille för bortflyttning af å samma markområde af skyttegillet uppförda byggnader och öfriga anläggningar med tillhoppa 5,800 kronor, *dels ock* att till Visby skyttegille för att användas såsom mål- och fältskjutningsterräng upplåtes det markområde under Visborgs kungsladugård, som å samma kartkopia finnes med röda strecklinjer utmärkt och utgjordes af ägofiguren n:r 251 samt delar af ägofigurerna n:r 233, 249, 250, 252, 254, 262, 263, 266, 272, 275, 276, 277, 297 och 298.

Vid nyssnämnda framställning fanns, bland annat, fogadt en afskrift af förenämnda nådiga bref af den 13 november 1874.

I häröfver den 8 mars 1909 afgifvet utlåtande har arméförvaltningens fortifikationsdepartement anført, att, därest ej Eders Kungl. Maj:t funne skäl bifalla departementets hemstallan om begränsning af det område, bolaget skulle äga förvärfva, skyttegillet framställning syntes böra vinna bifall, hvarjämte torde böra förbehållas rätt för militärbefälhafvaren på Gottland att bestämna platsen för den skjutbana, som skulle till skyttegillet upplåtas.

Arméförvaltningen den 8 mars 1909.

Med anledning af hvad i sistnämnda ärende förekommit angående dispositionsrätten öfver de s. k. Ladugårdshällarna har jag från domänstyrelsen infortrat det mellan kronan och bolaget gällande kontraktet angående arrende af egendomen, och framgår af sistnämnda handling, att något på 1874 års bref grundadt förbehåll icke intagits i kontraktet, men att däremot från arrendet undantagits vissa andra, genom nådigt bref den 13 april 1894 till exercis- och skjutfält upplåtna områden.

Af hvad i ärendet sålunda förekommit torde Eders Kungl. Maj:t finna det vara utredt, ej mindre att cementbolaget för att med framgång kunna utveckla sin för såväl Visby stad som Gottland i dess helhet betydelsefulla verksamhet är i behof af utvidgning af sitt område, än äfven att detta behof kan tillfredsställas allenast genom att bolaget får förvärfva mark från Visborgs kungsladugård. Då det här gäller befördrandet af en för Gottland och särskildt för Visby viktig industri, synes staten icke böra undandraga sig att i största möjliga mån tillmötesgå bolagets önskuingar. De betänkligheter, som från vissa håll inom staden uttalats mot ifrågavarande upplåtelse, torde, därest upplåtelsen på lämpligt sätt begränsas, förlora största delen af sin betydelse. Jag kan emellertid i detta sammanhang nämna, att chefen för Sveriges

Departementschefen.

geologiska undersökning, genom hvilken institution förenämnda undersökningar af möjligheten att å ifrågavarande område bereda tillgång på vatten för stadens behof verkstälts, på förfrågan meddelat, att nämnda undersökningar måste anses hafva i stort sedt gifvit rent negativt resultat. Å andra sidan kan bolagets behof af markutvidgning komma i strid med behofvet af tillräcklig och lämplig öfningsplats för de invid Visby förlagda trupperna, och lärer förty bolagets ansökan om markförvärf från kungsladugården icke böra bifallas i vidsträcktare mån, än som med försvarsväsendets berättigade intressen är förenligt. Om upplåtelse till bolaget af de af detsamma ursprungligen åsyftade områdena torde därför i hvarje fall ej kunna blifva fråga. Emellertid synes omsorgen om nyssnämnda intressen ej med nödvändighet kräfva, att bolagets ifrågavarande markförvärf inskränkes att omfatta allenast det af arméförvaltningens fortifikationsdepartement till försäljning föreslagna område. Militärbefälhafvarens förslag synes mig i detta hänseende anvisa en för frågans lösning lämpligare utgångspunkt. Enligt mitt förmenande — och jag styrkes i min uppfattning härutinnan af hvad chefen för landtförsvarsdepartementet under ärendets beredning meddelat mig — lärer hinder likväl icke böra möta för bolaget att få förvärfva jämväl de delar af ägofigurerna n:r 20 och 21 å den af kommissionslandtmätaren Ytterberg upprättade karta, som äro belägna söder om den uti militärbefälhafvarens underdåniga utlåtande omförmälda mindre vägens förlängning ut till Östersjön. Det med dessa två ägofigurer utmärkta område bildar största delen af den mark, som af Visby skyttegille användes för dess skjutöfningar, och därest den af militärbefälhafvaren omförmälda del däraf komme att till bolaget försäljas, blefve återstoden i hvarte fall oanvändbar för skyttegillet. Ej heller för militära ändamål synas de södra delarne af förenämnda två ägofigurer vara oundgängligen nödvändiga. För cementbolaget åter är deras förvärfvande synnerligen önskvärdt.

Utgående från dessa synpunkter har jag låtit å den af kommissionslandtmätaren Ytterberg upprättade kartan afteckna de områden, hvilkas försäljning till cementbolaget synts mig möjligen kunna komma i fråga. Områdena hafva å kartan betecknats med litt. A, B, C och D. Därjämte har jag låtit verkställa uträkning i landtmäteristyrelsen af berörda områdets areal. Ifrågavarande områden innehålla enligt denna uträkning i areal respektive 2 hektar 76,5 ar, 3 hektar 60 ar, 2 hektar 69 ar och 1 hektar 32 ar.

Cementbolaget, som erhållit tillfälle att taga del såväl af de från Visby skyttegilles sida genom Eders Kungl. Maj:ts ombud i styrelsen

för Gottlands skytteförbund framställda, härförut omförmälda anspråk, som ock af kommissionslandtmätaren Ytterbergs karta, sedan därå aftecknats här förut angifna med litt. A, B, C och D utmärkta områden, äfvensom af den verkställda arealberäkningen, har uti en till Eders Kungl. Maj:t sedermera ingifven skrift anført, att, då det vore för bolaget af utomordentligt stor vikt att vinna områden för byggnadsplatser och tillgång på kalkberg, bolaget hemställde, att det i hvarje fall måtte få förvärfva områdena A, B och C, samt att bolaget, under förutsättning att bolaget under innevarande år finge förvärfva dessa områden, vore villigt att till skyttegillet för dess afflyttning betala den ersättning, Eders Kungl. Maj:t täcktes bestämna, intill ett belopp af 5,800 kronor.

Med anledning häraf torde upplåtelsen till bolaget kunna begränsas till nyssnämnda tre områden.

Det af Visby skyttegille framställda kraf att, i händelse gillet måste afstå från den af gillet för närvarande begagnade skjutbanan, få åt sig upplåten mark för anläggande af ny sådan bana, synes mig jämväl förtjänt att af Eders Kungl. Maj:t behjärtas. I detta hänseende torde vid en eventuell försäljning till bolaget af ofvanberörda med litt. A, B och C betecknade områden lämpligen böra stadgas skyldighet för bolaget, såsom arrendator af lotten n:r 1 af Visborgs kungsladugård, att utan ersättning eller minskning i arrendeafgiften af de till egendomen behållna ägorna afstå det område, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande efter samråd med militärbefälhafvaren på Gottland pröfvas nödigt till ersättande af Visby skyttegilles nuvarande skjutbana.

Någon ersättning till bolaget eller nedsättning i arrendeafgiften för mistningen af nyttjanderätten till det område, bolaget själf skulle få förvärfva, torde ej böra ifrågakomma.

Beträffande den betalning bolaget skulle erlægga för ifrågavarande områden, hvilkas sammanlagda areal utgör 9 hektar 5,5 ar, anser jag densamma belopp böra bestämmas i den ordning, som är stadgad för expropriationsfall, dock att köpeskillingen icke bör få bestämmas till lägre belopp än efter 1,000 kronor för hektar räknadt. Sammanlagda köpeskillingen skulle då blifva minst 9,055 kronor, hvartill skulle komma de 5,800 kronor, bolaget jämlikt sitt åtagande synes böra tillförbindas att utgifva till skyttegillet.

Beträffande den ifrågasatta upplåtelsen åt makarna Olsson biträder jag till alla delar Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes af domänstyrelsen tillstyrkta förslag.

Åberopande hvad jag i detta ärende sålunda anført, hemställer jag alltså, att Eders Kungl. Maj:ts måtte i nådig proposition föreslå Riksdagen medgifva,

dels att från ifrågavarande egendom må i vederbörlig ordning afskiljas och till kvarnägaren O. Albert Olsson och hans hustru Vendla Olsson med tillträdesrätt den 14 mars 1915 eller dessförinnan å tid, hvarom köparna kunna öfverenskomma med egendomens arrendator, försäljas det af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande föreslagna område om en hektar, upptagande å förenämnda af kommissionslandtmätaren Ytterberg upprättade karta delar af ägofigurerna n:r 10 och 11, med rätt för köparna till utfartsväg öfver det med ägofiguren n:r 8 å nämnda karta utmärkta område;

dels att från egendomen må jämväl afskiljas och med tillträdesrätt vid köpets afslutande till aktiebolaget Visby cementfabrik försäljas tre å förenämnda karta med litt. A, B och C betecknade områden, innehållande i areal tillhoppa 9 hektar 5,5 ar, med skyldighet för bolaget ej mindre att med 5,800 kronor godtgöra Visby skyttegille kostnaden för bortflyttning af de till gillet inom områdena B och C befintliga skjutbana hörande byggnader och öfriga anläggningar än äfven att i bolagets egenskap af arrendator af egendomen, vid påfordran utan ersättning eller minskning i arrendeafgiften, af de till egendomen behållna ägorna afstå det område, som af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande efter samråd med militärbefälhafvaren på Gottland pröfvas nödigt till ersättande af nyssnämnda skjutbana;

dels att såsom villkor för båda köpen skall gälla, att köpeskillingarna skola på köparnas bekostnad bestämmas i den ordning, som i fråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är föreskrifven i nådiga förordningen den 14 april 1866, dock att nämnda köpeskillingar icke må understiga, för den för makarna Olsson afsedda lägenheten 700 kronor samt för områdena i öfrigt 1,000 kronor för hektar; att köpeskillingarna skola erläggas vid tillträdet och inbetalas till Kungl. Maj:ts befallningshafvande; att köparna skola vara skyldiga att, där sådant från kronans sida påfordras, underhålla stängsel, hvardera mellan det af honom inköpta området och kungsladugårdens behållna mark; samt att köparna skola bestrida alla med områdenas afskiljande samt med köpen och deras lagfarande förenade kostnader;

dels ock att de medel, som genom ifrågavarande försäljningar inflyta, må, på samma sätt som köpeskillingarna för försålda mindre kronoegendomar, användas till inköp för kronans räkning af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark.

Till denna af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall och förordnade, att nådig proposition af den lydelse, bilaga . . . till detta protokoll utvisar, skulle till Riksdagen aflåtas.

Ur protokollet:
Hjalmar Almgren.